

Georg Forster is een boeiend verslaggever en een filosoof van de verlichting. Een overtuigd republikein is hij ook, wat hem tenslotte naar Parijs brengt waar hij volgens zijn Parijse vertaler Charles Pougens (1794) op 23 Ventôse (10.01.1794) van het tweede republikeins jaar sterft aan scheurbuik. In het tweede deel van zijn inleiding over Forster heeft Pougens het ook nog over Forsters privé-leven met zijn vrouw Theresa Heyne, de professorendochter uit Göttingen. Hij vermeldt nog dat Forster na zijn terugkeer uit Londen (1778) in Parijs door Buffon en d'Aubenton met die geestdrift ontvangen werd die filosofen altijd hebben voor kosmopolieten. Forster zou zich nog voorbereid hebben voor Oosterse talen en op een reis naar Tibet en Hindustan (9).

Algemene bibliografie Georg Forster

1. *Kindlers neues Literatur Lexikon*, herausgegeben von Walter Jens, Kindler München 1989, p. 710-712 (Bd 5).
2. Herman Pongs, *Lexikon der Weltliteratur*, Wiener Verlag, p. 644.
3. *Moderne Encyclopedie van de Wereldliteratuur*, De Haan-Haarlem, De Standaard-Antwerpen, 1980, p. 262-263.

(9) *Voyage philosophique et pittoresque sur les rives du Rhin, à Liège, dans la Flandre, le Brabant, la Hollande, etc. fait en 1790 par Georg Forster, l'un des compagnons de Cook...*, dl. I, Parijs [1794], p. ix: notice historique sur George Forster.

De kroning van zuster Isabelle-Victoria Benezet in Sint-Anna-ter-Woestijne Schilderij van Mathias de Visch, 1748

J. DE GRAUWE

Op het einde van de zeventiende eeuw verklaarde de prior-generaal der kartuizers, Dom Innocent Le Masson, dat de ritus van de maagdwijding zoals hij van toepassing was in de kloosters van Brugge en Gosnay (bij Béthune, Pas-de-Calais) beter was dan die welke in gebruik was in de andere moniakloosters van de orde (1).

(1) Dom Le Masson bevestigde en besloot dat de ritus van Brugge en Gosnay de enige echte kartuizerritus was, trouw bewaard door deze twee huizen, terwijl de drie andere hem zouden verloren hebben door omstandigheden en slordigheid, bvb. slechte staat van de handschriften die niet meer leesbaar waren. Deze uitleg is ondenkbaar: hij wordt toegepast op drie verschillende huizen die, even goed als Gosnay en Brugge het moesten doen, hun eeuwenoud gebruik gemakkelijk hadden kunnen doen erkennen. In werkelijkheid hadden deze drie huizen nooit de drie kentekens (manipel, stoel en kruis) gekend, maar Dom Le Masson bekwam dat ze deze ritus invoerden.

Reeds in 1442 is er sprake van: de vicaris van Gosnay, die vaststelde dat de maagdwijding volgens verschillende ritussen verliep bij hem en in Brugge, vroeg aan het generaal-kapittel welk ritueel hij moest volgen. Het antwoord van het kapittel luidde: 'Et de forme consecrationis Monialium de qua Vicarius domus Sanctae Mariae prope Bethuniam alia scripsit Capitulo Generali, de caetero teneant formam quam tenent sorores domus nostrae Sanctae Annae prope Brugis quam credimus eis securiorem.' Hij moest dus de ceremonies van Brugge toepassen, daar het kapittel ze aanzag als 'zekerder' voor de monialen. Dat werd meegedeeld door Dom Bernard Gaillard van de kartuis van Sélignac, die mij op veel punten, zowel wat de maagdwijding zelf betreft als wat ons schilderij aangaat, voortreffelijk geholpen heeft. Hierbij betuig ik hem uitdrukkelijk mijn beste dank.

Dat probleem heeft steeds mijn aandacht gehad en alles wat betrekking heeft op de maagdwijding verdiende dus een nader onderzoek (2).

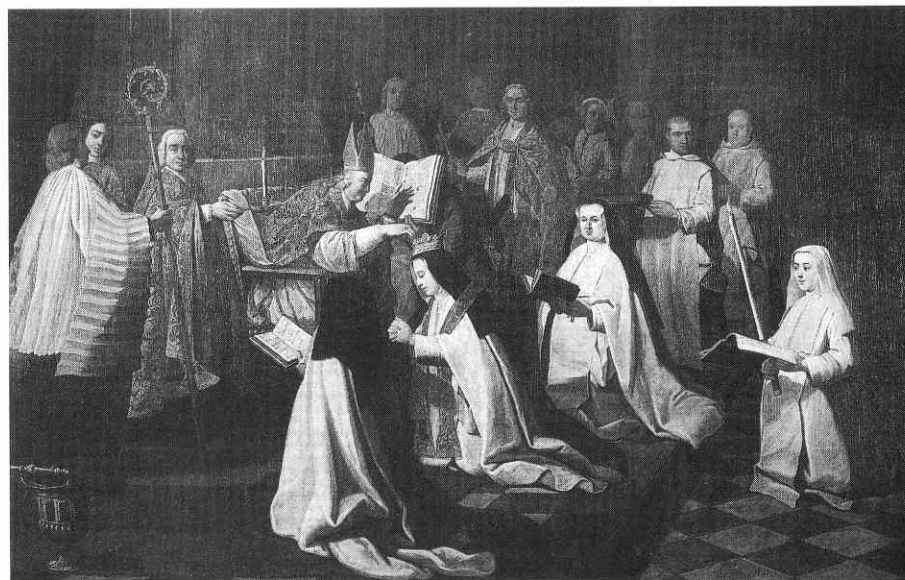
Een schilderij dat bewaard wordt in het OCMW van Brugge heeft de kroning van een kartuizerin als onderwerp. Stanislas d'YDEWALLE heeft dit schilderij afgebeeld in zijn werk *De kartuize Sint-Anna-ter-Woestyne* (3). Hij stelde het voor alsof het over de kroning ging van zuster Athanasia-Martina von Schauroth. Deze zuster, 'barones van Duitsland' zoals de Brugse kloosterkroniek schrijft en zoals d'Ydewalle het overneemt, was geboren op het kasteel Waldenstein in Wittenburg in 1738. Zij ontving de maagdenwijding op 19 juni 1768 van Mgr. Caïmo, samen met een andere moniale, zuster Victoria Baetemans. Deze identificatie door d'Ydewalle scheen des te meer aannemelijk, daar hare Hoogheid Keizerin Maria-Teresia, of tenminste het Hof van Brussel, uitgenodigd was geweest deze ceremonie onder haar bescherming te nemen, zoals blijkt uit een ode die in het Frans was opgesteld voor deze gelegenheid (4).

Ik had deze toewijzing aanvaard tot op de dag dat ik bij een nader onderzoek van het doek vaststelde dat op de zetel van de bisschop niet alleen de naam van de schilder voorkwam maar ook de datum: Mathias De Visch, 1748. Het was derhalve onmogelijk dat de moniale die afgebeeld staat, zuster Athanasia was. Met de datum in handen was het niet moeilijk te weten te komen om welke ceremonie het ging. Moeilijker was evenwel de verschillende personages te benoemen die, al of niet met hun zin, geposeerd hebben voor de kunstenaar.

(2) Voor het verloop van de plechtigheid kan men o.a. het artikel lezen van Prof. Dr. D. LE BLEVEC, 'La consécration des moniales cartusiennes d'après un pontifical romain conservé à Avignon (Bibl. munic. 205)', in *Analecta Cartusiana*, nr 125, Band I, Salzburg, 1991, 203-219. Zie ook A.G. MARTIMORT, *Les Diaconesses. Essai historique*, Rome, 1982, en R. METZ, *La consécration des vierges dans l'église romaine*, Paris, 1954.

(3) St. d'YDEWALLE, *De Kartuize Sint-Anna-ter-Woestijne*, Brugge, s.d. (1945), illustratie nr. 4; een detail versiert de kaft van het boek; cfr ook p. 258-262. Zie ook mijn artikel 'Les oeuvres d'art des Chartreuses de la "Provincia Teutoniae"', in D. LE BLEVEC, A. GIRARD, *Les Chartreux et l'Art, XIV-XVIII siècles*, Cerf, Paris, 1989, p. 202, note 23, die het vertrekpunt was van mijn verdere opzoekingen.

(4) St. d'YDEWALLE, *Idem*, p. 259-260.

- 1 -

Mathias de Visch: schilderij voorstellende de maagdwijding van zuster Isabelle-Victoria Benezet in het Kartuizerinnenklooster van Brugge (1748), thans bewaard in het O.C.M.W. van Brugge.

Volgens de kroniek werd op 26 juli 1746 zuster Isabelle-Victoria BENEZET gekroond door Mgr. J.-B. de Castillion, bisschop van Brugge. De *acta* van de bisschop geven evenwel als datum 24 augustus op (5). Wat er ook van zij, Mathias De Visch heeft ruimschoots de tijd gehad zijn doek af te werken. Heel waarschijnlijk werd het schilderij door de familie van de religieuze bij hem besteld, want nergens in de rekeningen van het klooster komt enige aanduiding voor van een betaling aan De Visch voor dat werk.

In 1741 werden werken uitgevoerd aan de kapittelzaal van het convent: de houten wandbekleding werd vernieuwd. In de inventaris van 23 januari 1784 door het personeel van Jozef II opgesteld, lezen we dat acht doeken van De Visch ingewerkt waren in de lambrizing van het kapittel, o.a. de kroning van een religieuze. De andere schilderijen stelden bijbelse onderwerpen voor: de Samaritaanse vrouw (Jo. 4), een melaatse vrouw (6), Christus die verschijnt aan Maria-

(5) *Archief Bisdom Brugge*, Acta Episcoporum, reg. B 58, de Castillion. A 2 januarii 1745 usque ad 31 decembris 1746.

"1746 augusti 24. Benedictio Monialis Carthusianae. Hodie dominica octava post Pentecosten illustrissimus dominus, postquam diebus aliquot ab ante more solito examinasset sororem Isabellam Victoriam Benezet monasterii Carthusianarum in hac civitate monialem, eadem in Sacello dicti monasterii inter missarum solemnias, assistentibus D.D. Zezero Van Maele, poenitentiaro Antonio Haegheman, Antonio Van Thienevelt et Petro Schoons, ecclesiae suae cathedralis Canonici, juxta Pontificale Romanum et particulares ceremonias istius ordinis prescriptas coronavit in presentia plurium honorabilium utriusque sexus personarum."

De secretaris van de bisschop schrijft dus dat op 24 augustus 1746, achtste zondag na Pinksteren, de maagdwijding plaats had. Welnu 24 augustus was een woensdag; de achtste zondag na Pinksteren 1746 viel op 24 juli. Heeft hij zich vergist van datum? Had hij 24 juli moeten schrijven? Nochtans staat die nota op haar chronologische plaats in het register, nl. tussen 23 en 25 augustus. Alle teksten van de maanden juli en augustus zijn in één trek geschreven door eenzelfde persoon, zeker enkele tijd na de gebeurtenissen. Het is dus mogelijk dat de secretaris mis is geweest bij het noteren van de data (24 VII en 24 VIII).

De kroniekschrijfster van Sint-Anna, zuster Serafien Debuigne, die de plechtigheid bijwoonde, schrijft dat de kroning plaats had op 26 juli. Op 26 juli, een dinsdag in 1746, valt het feest van de heilige Anna. Daar zuster Serafien niet steeds heel getrouw de gebeurtenissen in het klooster noteerde, kan het best zijn dat ze zich vergiste. Hoewel het ook niet uitgesloten is dat deze wijding zeer uitzonderlijk niet op zondag plaats had, maar wel op het feest van de patrones van het klooster. Alle kroningen tussen 1719 en 1759 hadden plaats op een zondag. De exacte datum van de kroning van zuster Isabelle is dus bijna zeker zondag 24 juli 1746.

(6) Een melaatse vrouw: zo beschrijven de commissarissen van Jozef II het onderwerp

Magdalena (Marc. 16), koningin Esther (boek Esther), Rebecca aan de waterput (Gen. 24), de leerlingen van Emmaüs (Luc. 24) en het offer van Abraham (Gen. 21). We zien dat er vooral vrouwen voorgesteld worden: niet verwonderlijk, want we zijn in een monialenklooster (7).

Tijdens dezelfde periode verwierf het convent verschillende kostbare zilveren voorwerpen, o.m. een wierookvat en een wierookscheepje, zoals blijkt uit de recente catalogus van zilverwerk uit Brugge. In ieder geval genoot het klooster in het midden van de achttiende eeuw een zekere welstand.

In de rekeningen van het huis heb ik vastgesteld dat de familie van zuster Isabelle zeer mild geweest is: in 1739, bij de intrede van het jonge meisje, schonk ze 40 pond, in 1740 werd drie maal een bedrag gegeven: respectievelijk 60 pond, 20 pond en '500 p. voor de dote van Isabelle Benezet van haar nonkel Dezerabel (of Dezerable)' (8). In vergelijking met wat andere meisjes meebrachten of van hun familie ontvingen in deze periode, stellen we vast dat zuster Isabelle merkkelijk meer ontving dan de anderen: twee monialen kregen 100 pond, drie 200 pond, één 250 pond, één 300 pond, twee 350 pond, één 466 pond en tenslotte één die 650 pond kreeg.

Op 28 juli 1746 betaalde het klooster een bedrag van 5 pond aan 'Frans de Joye (of Desoye), zangmeester van de kathedraal voor de muziek bij de kroning van Isabelle voor het componeren van het air van de zang' (9).

Dezelfde dag betaalde Sint-Anna een bedrag van 0-8-2 pond 'voor twee karossen te gaan ophalen aan de bargie vrienden die van Duinkerken kwamen voor de kroning.'

Dank zij de opzoeking van de heer J.L. Porhel, archivaris van de Archives municipales te Duinkerke, aan wie ik hier mijn hartelijkste dank betuig, kan ik heel wat belangrijke

van dit doek. Zou het niet kunnen gaan om de vrouw die sinds lang aan bloedvloeiingen leed uit Math. 9, 20-22, onderwerp dat vaak afgebeeld werd? Ik vind immers geen 'melaatse vrouw' in de bijbel.

(7) *Algemeen Rijksarchief*, Religiekas, 69.

(8) *Rijksarchief Brugge*, Fonds Oud Kerkarchief, nr 321, rekeningen van 1734 tot 1751.

(9) *Rijksarchief Brugge*, Fonds Oud Kerkarchief, nr 321: de Joye; nr 329: Desoye.

Deze datum bewijst eveneens dat de kroning eind juli heeft plaats gevonden en niet eind augustus (cfr noot 5).

gegevens meedelen over de families Benezet en Dezerable. Zij zijn samengebracht in bijlage aan het einde van dit artikel.

Ik resumeer: de toekomstige religieuze is geboren op 26 april 1721 als dochter van Jean-Jacques Benezet, overleden op 15 november 1735, en van Anna- of Maria-Theresia Dezerable, gestorven in mei 1721, 20 jaar oud. Jean-Jacques ging een tweede huwelijk aan met Charlotte-Isabelle Piquet.

De doopnaam van de moniale is Anna-Teresia. Op 22 april 1740 heeft de aartspriester van het bisdom Brugge het weliswaar over 'Franciscam filiam dni Joa(nnis) Jacobi Benezet' (10). Het is evenwel zeker dat Anna-Teresia het enig kind was van Jean-Jacques Benezet en Anna- of Maria-Theresia Dezerable, en dat zij zeker de religieuze was die in 1746 gekroond werd.

Al de gegevens uit het Duinkerke archief laten ons niet alleen toe te bevestigen dat de families Benezet en Dezerable behoorden tot de heel goeude burgerij van Duinkerke. Zij stellen ons ook in staat beter de personages te omschrijven die voorkomen op het schilderij.

Zuster Isabelle-Victoria is dus geboren in Duinkerke. Onder de achtentwintig religieuzen ingetreden in Sint-Anna tussen 1712 en 1738, waren er zeven afkomstig uit Duinkerke. De reden van de aantrekkingskracht van Brugge zou kunnen op ongeveer 65 km van Duinkerke, was Franstalig; deze van Brugge, op ongeveer 60 km van Duinkerke, was Nederlandstalig. In het begin van de achttiende eeuw was het Nederlands nog veel gebruikt in Duinkerke. Daar het geestelijk en religieus leven van beide huizen, Gosnay en Brugge, niet erg verschillend was en daar het afstandsverschil van Duinkerke mag veronachtzaamd worden, is het niet uitgesloten dat jonge meisjes die thuis Nederlands spraken, de voorkeur gaven aan Brugge wegens het taalgebruik.

(10) "Die 22 aprilis 1740 examinavi Franciscam filiam dni Joa-Jacobi benezet Dunker., novitiam pluralite votorum admissam ad ibidem emittendam suam solomnem professionem chori eamque reperi canonice idoneam, que deinceps nominabitur elisabeth victoria" (Archieven van het Bisdom Brugge, Acten van de aartspriester, F 59, f° 61r).

Keren we terug naar ons schilderij:

Het onderwerp. Het is een evocatie van de ceremonie in 't algemeen, gericht evenwel op het precieze moment van de overhandiging van de kroon. Sinds tenminste drie eeuwen schijnt dit ogenblik geprivilegieerd te zijn in het convent van Brugge (11). Vandaar de benaming onder dewelke het doek bekend is. De term 'kroning' is echter slechts een van de mogelijke benamingen van de Maagdwijding: zegening, wijding, 'velatio', 'desponsatio' enz. Elk ervan onderstreept een aspect of moment van de ritus. Zonder het neologisme te vergeten dat in het begin van de twintigste eeuw opkwam: maagd-diakonessenwijding.

De schilder heeft zijn compositie gericht op de prelaat en op de moniale, die neergeknield zit voor hem. Ze is reeds bekleed met alle kentekens van de wijding, ook die welke ze volgens de rubrieken pas na de kroon ontvangt. Dit is natuurlijk slechts een kunstgreep om ze ons alle tegelijkertijd voor ogen te stellen. Rond die twee personages staan de assistenten en deelnemers opgesteld.

De personages. We hebben hier een reeks levensechte portretten. Achttien personen defileren voor onze ogen. We stellen ze voor van links naar rechts en van onder naar boven.

- 1 Klerk met superplie, stafdrager
- 2 Jonge subdiaken
- 3 Penitentiarius die een blaker draagt
- 4 Bisschop
- 5 Onderpriorin die een open liturgisch boek draagt
- 6 De gekroonde moniale
- 7 Priorin met in handen een halfopen boek met lintjes
- 8 Jonge moniale met kaars en open boek

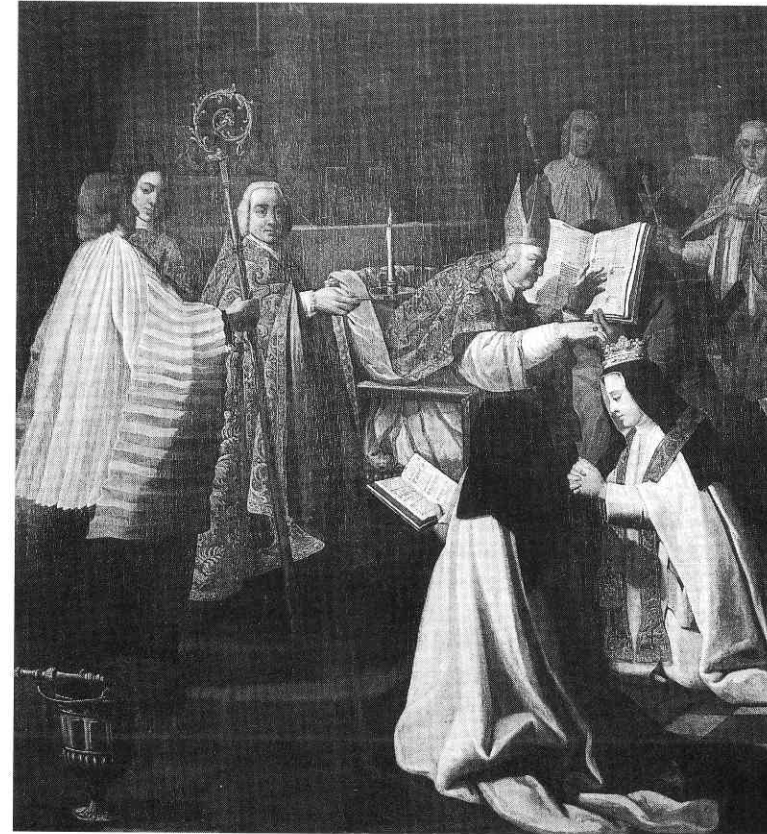
(11) Dom Bernard Gaillard schrijft: "Voici le titre de l'Ordo dans le Ms de Darmstadt: "Incipit modus et forma consecrationis et coronacionis monialium ordinis Carthusiensis" (Ms.710, f.172, Ms. écrit à Cologne ou pour Cologne, alors que le Ms. Bruxelles, B.R., 8245, f. 285-288v°, présente un dossier cartusien réuni pour le prieuré des Chanoines Augustins de Corsendonck. Vous avez pu constater que la Chronique emploie toujours ces deux seuls termes: "couronnée" ou "couronnement", quand elle parle de la moniale ou de la cérémonie".

- 9 Kanunnik-ceremoniemeester met staf (?)
- 10 Klerk, insignedrager, met superplie, neergeknield met het boek van de bisschop in handen
- 11 Familielid (?)
- 12 Jonge diaken met boek
- 13 Kanunnik met in handen een aanwijzer om de plaats aan te duiden waar de bisschop moet lezen
- 14 Stiefmoeder of tante van de gekroonde moniale
- 15 Vrouw met zwarte kap
- 16 Oom van de gekroonde (?)
- 17 Procurator met boek op een schaal
- 18 Vicaris met boek

De bisschop (nr 4). Jean-Baptiste DE CASTILLION, geboren in 1680 in de parochie Sint-Jacob-op-Coudenberg te Brussel, deed zijn studies bij de Jezuïeten van deze stad. Na zijn theologie werd hij priester gewijd te Antwerpen in 1706. Het jaar daarop reeds was hij werkzaam als secretaris van de bisschop van Gent, Philippus-Erard Van der Noot. Kanunnik geworden, studeerde hij in Reims en behaalde er in het *Collegium Utriusque Juris* in 1721 de licentie in de rechten. In 1722 werd hij vicaris-generaal van het bisdom Gent. In april 1742 benoemde keizerin Maria-Teresia hem tot bisschop van Roermond, maar op 1 december van datzelfde jaar verandere ze van mening en benoemde hem in Brugge, waar hij zijn plechtige intrede deed op 21 juli 1743. Hij was een groot bisschop, zowel administratief als geestelijk en pastoraal. Hij stierf op 26 juni 1753 (12). Op het ogenblik van de hier afgebeelde plechtigheid was hij 66 jaar oud.

Hij is hier voorgesteld in het uitoefenen van die welbepaalde liturgische daad. De rechterhand is nog dicht bij de kroon die hij zopas op het hoofd van de wijdelinge geplaatst heeft. Het gebaar van de zich verwijderende linkerhand is verrassend: het doet denken aan een oplegging van de hand. De prelaat is in volle actie; men zou bijna kunnen zeggen dat hij geagiteerd is.

(12) P. LAMIROY, 'Jan Baptist de Castillion (1743-1753)', in M. CLOET, *Het Bisdom Brugge (1959-1984)*, Brugge, 1984, p. 190-193.

- 2 -

Detail uit het schilderij van Mathias de Visch: zuster Isabelle-Victoria Benezet ontvangt de maagdwijding uit de handen van de Brugse bisschop Jean-Baptiste de Castillion (Brugge, O.C.M.W.)

De gekroonde moniale (nr 6). Zuster Isabelle-Victoria BENEZET, geboren te Duinkerke op 26 april 1721, dochter van Jean-Jacques en Marie- of Anna-Teresia Dezerable. Bij haar doopsel kreeg ze de namen Anna-Teresia. Ze trad binnen in Sint-Anna begin 1739 en legde haar professie af in april 1740. Ze werd dood gevonden in haar cel op 21 mei 1754. Ze had nooit enige specifieke functie tijdens haar korte kloosterleven.

De leeftijd die canoniek vereist is voor de maagdwijding is 25 jaar. Zuster Isabelle was dus zeker zo oud in juli 1746.

Zoals de andere monialen is ze afgebeeld in koorkleed met de grote witte mantel, nog voorzien van de staart. De statuten van Dom Innocent Le Masson uit 1690 hadden nochtans verboden klederen met staart te dragen (13), net als ze luxueuze ceremonies verboden bij een kroning (14). De kloosters vergaten soms de toepassing ervan te eisen. Er moet evenwel gezegd worden dat de mantel niet voorzien was in de statuten. Zuster Marie du Coeur de Jésus Savournin zegt in haar 'Notes' dat de staart afgeschafd werd in 1854. De mantel zelf is omstreeks 1960 verdwenen (15).

Nog zoals de andere monialen draagt zuster Isabelle een soort bef of een gebrodeerd of gesteven oplegsel met sluiting. Het schijnt een gewoonte te zijn eigen aan Brugge: een verlengsel van de kap?

Op een schilderij dat bewaard wordt in het Instituut Sint-Jan de Deo te Gent, van de hand van Gillis Le Plat (Gent, 1656-1724) (16) en voorstellend Sint-Bruno omringd door heiligen van de Orde, geschilderd in 1694 voor de kartuis van Sint-Anna, ziet men Beatrijs d'Ornacieux en Margriet d'Oingt beiden met kroon. Ze schijnen ook dat soort befje te dragen. Dom Bernard Gaillard schrijft me in verband hiermee: 'Nous ne pensons pas avoir rencontré ce parement ailleurs (portrait de Sr. Anne de Longpra, de Prémol, vers 1650; la Ste-Roseline de Mignard; estampes des deux Bien-

(13) Innocent LE MASSON, *Disciplina Ordinis Cartusiensis*, Monstrolii, 1894, Liber III, cap. XXIII, p. 544 (A num. 31 usque ad 38).

(14) Innocent LE MASSON, *Idem*, Liber II, cap. VI, p. 355 (nr 9).

(15) Medegedeeld door Dom Bernard Gaillard.

(16) E. BOERRIGTER en J. DE GRAUWE, *Meerhem, toen en nu*, Gent, 1991, p. 28-29.

heureuses, gravées pour Grosnay vers 1653 (ms. de Charleville); gravures du Dictionnaire des Ordres Religieux d'Heylyot: en général on devine la guimpe qui fronce sous la cuculle'. Op een kopergravure van Frans Heylbrouck (Gent, 1704-1780) zien we ook Beatrijs d'Ornacieux die een kraagje of een klein schoudermanteltje draagt.

Zuster Isabelle draagt alle kentekenen van haar wijding: zwarte sluier, kroon, manipel – bij de kartuizerinnen wordt deze aan de rechterarm gedragen – en stool, zelfs het kruis dat moet vastgehecht worden op de schouder. Hier schijnt het naast de moniale te zweven, een beetje in de krijgshaftige houding van een soldaat 'geweer op de schouder'. Zuster Savournin geeft als afmetingen van zo'n kruis: lengte, 59 cm, dwarsbalk, 20 cm. Op ons doek schijnt het heel wat groter en achteraf bijgevoegd te zijn.

Een van de kentekens ontbreekt evenwel: de ring. De houding van de handen laat niet toe de vingerkootjes van de rechterhand te zien. De zuster houdt de handen *cum intricatione digitorum* (met in elkaar gestrengelde vingers). De Statuten hadden nochtans deze houding verboden (17). Het is weliswaar goed mogelijk dat de schilder, die dit verbod niet kende, eenvoudigweg in zijn atelier een gebedshouding schilderde die normaal was bij de gewone gelovigen.

De **paranimfen** zijn belast met het begeleiden van de te kronen monialen bij hun verplaatsingen tijdens de ceremonie. Hun benamingen varieerden: *matrones, directrices...*; hun identiteit ook, tenminste bij de kartuizerinnen.

Tijdens de vijftiende eeuw was het in Brugge de vicaris en de priorin; in Gosnay, in de zestiende eeuw, alleen de 'patres' van de orde (cfr. de handschriften van de Ordo van de wijding). Het pontificale van Clemens VIII (1592-1605) kende alleen nog vrouwen, wat ook logischer was. Dom Bruno d'Affringues, prior-generaal, schreef op 12 maart 1628 naar Dom Pierre Lion, prior van Valenciennes en visitorator van Gosnay: 'Il me semble que quand elles se présentent pour

(17) *Ordinarium Cartusiense* (1932), Capitula I-XXXIV, in *Analecta Cartusiana* 99, vol. 10, p. 71, nr 18.

prendre la bénédiction de l'évesque qui est à l'haute elles peuvent être accompagnées de la mère prieure, cellière et quelques converses...' Inderdaad, Dom Bonaventure d'Argona zegt dat in Gosnay omstreeks 1670 de cellierster moeder priorin vergezelde bij de ceremonies van een jubileum. Maar Dom Le Masson besliste anders en in zijn 'Pratiques...' duidde hij de priorin en de subpriorin aan. Zeer waarschijnlijk is het die beslissing die gevolgd werd in Brugge.

De priorin (nr 7). Moeder Brunone MACKAERT, geboren te Maldegem in 1686 of 1689, kreeg bij haar doopsel de naam Johanna. Ze trad binnen in Sint-Anna in 1706 en deed haar professie op 21 juni 1707. Ze werd op 11 oktober 1716 gekroond.

Van 1720 tot 1722/23 was ze cellierster; ze werd subpriorin in 1724 en bleef het tot aan haar verkiezing als priorin op 22 november 1742, behalve in 1733/34. Ze overleed in functie op 29 juni 1751. Ze was ook kosteres en novicenmeesteres geweest.

Op het schilderij zien we haar, rechts van zuster Isabelle, met een boek in de handen.

De subpriorin (nr 5). Zuster Marie-Jozefa FRANCKE, geboren te Duinkerke op 6 augustus 1693, deed haar intrede in Sint-Anna op 8 december 1712 en haar professie op 11 juli 1714. Ze werd gekroond op 30 juli 1719. Ze was kosteres (1733-1734) en novicenmeesteres en werd in 1744 subpriorin. Op 19 juli 1751 werd ze priorin verkozen en bleef het tot aan haar dood op 13 februari 1776.

We zien haar afgebeeld met haar rug gekeerd naar de toeschouwer. Volgens de gewoonten was het aan de subpriorin niet toegelaten met vreemden te spreken met opgeheven sluier; in deze omstandigheden echter bleef ze de hele ceremonie door ontsluierd, behalve voor de communie.

De twee kartuizers (nrs 17 en 18) zijn de vicaris en de procurator. De vicaris is Dom Pieter ORLEMANS, profes van Herne in januari 1711, waar hij ook vicaris was. Van begin 1742 tot mei 1756 was hij vicaris bij de zusters. Dan werd hij prior benoemd in Gent waar hij overleed op 9 oktober

1760. De procurator is Dom Bruno LE COMTE, wiens doopnaam Henricus was. Hij deed professie in Herne waar hij vicaris was, zeker in 1743-1744. Op 18 mei 1744 kwam hij als procurator naar Sint-Anna en bleef er in deze functie tot in mei 1757. Na procurator geweest te zijn in Leuven, was hij prior van Zelem (1761-1773) en van Antwerpen (1773-1783). Vanaf 1772 was hij convisitator van de Dietse provincie. Hij overleed na 1794.

De portretten van deze twee monniken schijnen zeer natuurgetrouw te zijn. Er zijn evenwel enkele problemen:

Op het eerste gezicht staat de procurator een beetje achter de vicaris. Maar op het doek is de vicaris (veel) jonger dan de procurator. Het is nochtans het omgekeerde: de vicaris is geboren omstreeks 1690, de procurator zeker 10 à 15 jaar later.

Ofwel moet men veronderstellen dat De Visch de ereplaats heeft gegeven aan de procurator, wat zo goed als uitgesloten is. Een andere veronderstelling zou kunnen zijn dat één van de afgebeelde monniken de prior was van Brugge, uitgenodigd op deze plechtigheid (18). In het midden van de achttiende eeuw mag dat niet uitgesloten worden want enkele 'afwijkingen' waren in het kartuizerleven binnengeslopen in die tijd, zoals bvb. de aanwezigheid van muzikanten bij de installatie van een nieuwe prior.

De prior van Brugge was toen Dom Jozef VAN CAUWENBERGHE die er professie had gedaan in 1731. Na vicaris te zijn geweest in Brugge (1737-1740) en in Herne (1741-1743), werd hij prior van zijn professiehuis in dat laatste jaar. Hij bleef het tot in 1757. Hij overleed in Brugge als coadjutor in 1774. In 1746 kon hij 40 à 50 jaar oud geweest zijn, dus heel wat jonger dan de vicaris Pieter Orlemans. Maar deze hypothese houdt ook geen stand, want dat óf de vicaris óf

(18) "Dom Bruno d'Affrigues, dans la lettre citée plus haut, continuait : "Et je trouve bon qu'à la dicte consecration, il n'y ait aucun prieur que les visiteurs ou quel qu'autre prieur au lieu de l'ung d'iceux. Car j'ay entendu qu'en cela beaucoup d'abus se commettent ...". De fait, au cours du dix-septième siècle, cette cérémonie fut parfois l'occasion de rassemblement de prieurs quelque peu arbitraires (cf. une lettre de Dom Le Masson, alors vicaire de Noyon, du 7 août 1663 ; son prieur avait été invité à Gosnay et eut au retour un accident dont il devait mourir)." Medegedeeld door Dom Bernard Gaillard.

de procurator van Sint-Anna afwezig zou geweest zijn op deze plechtigheid, is zo goed als onmogelijk.

Gelukkig werd ik – alweer – geholpen door de monniken van Sélignac. Dom Augustin Devaux verwijst naar de schaal waarop een gesloten boek ligt en die gedragen wordt door de eerste kartuizer. Hij schrijft mij: ‘Dit detail is belangrijk, want alle andere assistenten, de tweede kartuizer, de priorin, de novice lezen vroom in hun boek. Het is geen ‘liturgisch boek met de rubrieken en de teksten van de kroning’ (zoals ik gedacht had), maar het laatste kenteken dat plechtig aan de gekroonde moniale moet overhandigd worden, nl. het brevier. Maar dan is er een goede uitleg voor alles. De kartuizer is hier werkelijk de liturgische acoliet, analoog met de ampullendrager en de gremialedrager voorzien door het pontificale en ceremoniale van de bisschoppen: nederige functie weliswaar en ondergeschikt aan de vicaris der monialen die als overste zetelt in het generaal-kapittel enz., maar helemaal geschikt voor de procurator, vooral als deze de andere kentekens van de moniale heeft moeten aanbieden aan de bisschop, zowel om ze te laten zegenen als om ze hem in handen te geven. We hebben hier dus Dom Bruno Le Comte, procurator, en achter hem, veel ouder, de vicaris Pieter Orlemans’ (19).

Let ook op de abnormale houding van het hoofd van de eerste kartuizer. Hij schijnt zelfs een beetje scheel te kijken. Heeft de kunstenaar hem deze weinig elegante en gemaakte houding opgelegd om gemakkelijker zijn portret te konterfeiten? Of had hij werkelijk een dissymmetrie van het gelaat?

De zuster met de witte sluier (nr 8) stelt ook een probleem: wie zou kunnen belast zijn met het dragen van de gekroonde moniale? Dom Bruno d’Affringues voorzag de aanwezigheid van ‘enkele conversen’. In dat geval is de enige religieuze die hiervoor in aanmerking kan komen een donate, zuster Antoinette De Gast, geboren in 1717, ingetreden in 1739 en die haar ‘professie’ als donate aflegde op 10 oktober 1741.

(19) Aan Dom Augustin Devaux, monnik van Sélignac, wens ik hier ook mijn allerbeste dank te betuigen voor zijn precieze, efficiënte en belangeloze hulp.

Er zijn evenwel tegenaanwijzingen: in 1746 was Antoinette 29 jaar oud; de draagster van de kaars is duidelijk veel jonger. Ze draagt een kovel van koornovice, waarvan het onderste deel rechthoekig afgesneden is, daar waar het voor conversen en donaten afgerond is (en dat tot aan Vatikaan II). De zuster houdt een boek open waarin ze schijnt te lezen; maar het kan ook dat zijn van zuster Isabelle. Ze draagt hetzelfde befje als de andere monialen, maar niet de grote witte mantel noch de zwarte kap der koornovicen. Welke waren op dat punt de gewoonten der monialen? De Statuten van Dom Innocent Le Masson voor de zusters geven er geen uitsluitsel over.

In zijn ‘Explications Spirituelles’ opgesteld voor een jubileum, zegt Dom Bonaventure d’Argonne (1640-1704) dat een eventuele postulante de kaars moet dragen.

Ik heb alle religieuzen opgezocht die ingetreden zijn tussen 1732 en 1747. Geen enkele kan met zekerheid in aanmerking komen voor degene die we zoeken. Ik citeer:

- Constantia Verkamer, geboren in 1708, converse in 1734.
 - Genoveva Loire, geboren in 1714, donate in 1734.
 - Beatrijs De Witte, geboren in 1712, koormoniale in 1736.
 - Serafien de Buigne, geboren in 1707, donate in 1737.
- Allen zijn te oud om onze zuster met de witte sluier te zijn.

In de rekeningen van het huis heb ik echter het volgende ontdekt: ‘Joannes Meerschman betaalt in 1746 125 p. en op 16 oktober 1747 25 p. voor de ‘dote’ van de novice’ (20). Ongelukkigerwijze is er geen naam bijgevoegd. Maar er is wel een zuster Brunone ADAMS, geboren in 1729, ingetreden op 5 maart 1747, moniale in 1748; deze is bijna zeker postulante geweest in juli 1746.

En zou deze Brunone Adams het meisje niet kunnen geweest zijn voor wie Jan Meerschman twee maal een betaling doet? Ik vind immers in de rekening geen enkele vermelding van een betaling op naam van Brunone Adams.

En dan is het raadsel opgelost: Meerschman betaalt voor

(20) Rijksarchief Brugge, Fonds Oud Kerkarchief, nr 321, rekeningen van 1734 tot 1751.

Brunone in 1746, op het ogenblik dat ze als postulante intreedt, en nogmaals in oktober 1747 bij het begin van haar noviciaat. Brunone was postulante in 1746, werd gekleed op 5 maart 1747 en begon haar noviciaat op 21 oktober 1747. Zij is derhalve de niet vermelde novice uit het rekeningenboek. Op het ogenblik van de kroning was zij prepostulante, dus nog in burgerkleding, met een zwarte mantel zonder kap. Als De Visch zijn portretten is komen maken, heeft hij deze (pre)postulante teruggezien, maar nu in novicekleding. Hij heeft haar voorgesteld met haar koorkleed, maar heeft nagegaten haar heel precies te konterfeiten, daar hij de novice-mantel niet heeft geschilderd.

De andere personages zijn allereerst de **assistenten van de bisschop**. In de archieven van het bisdom (21) heb ik de namen gevonden van de assisterende priesters bij deze plechtigheid. Het zijn Antoon Hageman of Haegheman, Petrus Schoons, Zeger Van Maele en Antoon Van Tienevelt of Thienevelt.

Er zij vooreerst op gewezen dat wij rekening moeten houden met heel precieze regels voor de rangorde. De functies voor de personages rond de bisschop hebben een verschillende voorkeursregeling. De belangrijkste is de eerste priester-assistent, die rechts van de bisschop staat; dan de tweede priester-assistent, links; op de derde plaats de diaken, rechts van de eerste assistent, en tenslotte de subdiaken, links van de tweede assistent.

In alle kapittels, waar de problemen van etikette in de zeventiende en achttiende eeuw zowat het belang van staatszaken gekregen hadden, werd de rangorde als volgt bepaald: eerst de 'waardigheden' van het kapittel die opgesteld staan volgens hun eigen gewoonten, die varieerden van kapittel tot kapittel, daar ze meestal in functie stonden van de datum waarop hun prebende begon; er werd geen rekening gehouden met de datum waarop elke kanunnik zijn waardigheid had verworven. De eenvoudige kanunniken daarentegen waren opgesteld naar gelang de rangorde waarop elk van hen

(21) *Archieven Bisdom Brugge*, Acta Episcoporum, reg. B 58. Zie noot 5.

in zijn functie getreden was, behalve indien ze nog geen priester waren. In dat geval bezetten ze de laatste plaatsen, maar waren klaar om hun normale plaats volgens anciënniteit in te nemen zodra ze gewijd waren.

We moeten hier nochtans een belangrijke opmerking maken: de bisschop zit neer met de rug naar het altaar. Dus niet in de normale houding die hij aanneemt tijdens de mis, want elke keer als hij zich omdraait, met de rug naar het altaar, bv. voor een *Dominus Vobiscum*, draaien alle assistenten zich op hetzelfde ogenblik om en zij die rechts van de bisschop stonden, komen ipso facto aan zijn linkerkant te staan en vice versa. Dit gebeurt ook wanneer de prelaat neergezeten op zijn zetel op de treden van het altaar een bepaalde ceremonie moet uitvoeren.

Op ons schilderij begint de rangorde dus van de reële linkerkant van de bisschop en dat wordt bewezen door de plaats van de stafdrager: hij moet natuurlijk de laatste zijn links van de bisschop, want deze moet zijn staf in de linkerhand nemen daar de rechterhand vrij moet blijven voor de zegen; en op ons doek is het zo dat de stafdrager rechts van de prelaat staat die neerzit met de rug naar het altaar.

Antoon HAGHEMAN (nr 13) was de zoon van Hendrik en van Maria Thiry, geboren vermoedelijk in 1698. Hij werd priester gewijd op 18 oktober 1722. In 1729 werd hij pastoor van de Sint-Salvatorparochie. Na er kanunnik benoemd te zijn geweest in 1735, werd hij het in Sint-Donaas. Op 4 juli 1746 werd hij scholaster benoemd van de kathedraal. Op het ogenblik van de maagdwijding was hij penitentiarius. Hij overleed op 1 december 1756.

Hij draagt het vergulde stokje en stelt er ten zeerste prijs op goed gezien te zijn na zijn benoeming, drie weken eerder, als scholaster (22). Hij is de eerste assistent en de enige aanwezige 'waardigheid' van het kapittel.

Over Petrus SCHOONS (nr. 2) hebben we geen inlichtingen, behalve dat hij in 1753 vicaris van het kapittel benoemd werd. Hij schijnt meer bescheiden te zijn dan de andere

(22) *Archieven Bisdom Brugge*, idem, passim zoals voor de drie volgende. Ook een persoonlijke mededeling van E.H. J. Houwen, archivaris van het bisdom Brugge, die ik hiervoor hartelijk dank.

kanunniken. Hij buigt zich een beetje voorover om niet verborgen te zijn door de stafdrager.

Zeger VAN MAELE (nr. 12) werd kanunnik van Sint-Donaas in 1735, na een licentie in de theologie behaald te hebben in Leuven. In 1747 werd hij aartspriester. In 1753 was hij ook vicaris van het kapittel. In hiërarchische orde komt de aartsdeken vóór de aartspriester. Daar Van Maele slechts in 1747 aartspriester werd, lijkt hij hier de derde in rang te zijn. Hij staat wel een beetje teruggetrokken, maar toch nog goed zichtbaar. Hij fungeert als diaken.

Antoon VAN TIENEVELT (nr. 3), licentiaat in de theologie, werd in 1732 kanunnik. In 1736 werd hij secretaris benoemd van het kapittel. Hij is de tweede in rang, want hij is de oudste kanunnik. Hij houdt de blaker in handen en toont zich goed aan het publiek, want duidelijk in reliëf geplaatst.

Op te merken valt dat alle koorkappen afkomstig zijn van dezelfde reeks uit de Sint-Donaaskerk.

De overige geestelijke personages zijn : een klerk (nr. 1) in superplie, drager van de staf van de bisschop. Hij vertoont zich niet aan de toeschouwers. Een geknielde man (nr. 10) van wie slechts het bovenste van het hoofd en de superplie te zien zijn. Hij houdt in zijn halfzichtbare handen het pontificale van prelaat. De klerk (nr. 9) die een zilveren staf, gelijkend op die van de precantor, in handen houdt, zou kunnen Frans de Joye zijn, de zangmeester, ofwel de kanunnik-ceremoniemeester, want hij schijnt een mozetta te dragen. Er moet ook op gewezen worden dat de Brugse clerus nogal vrij omsprong met de Romeinse liturgie van paus Pius V en met de supplementen ervan, nl. het *ceremoniale episcoporum*, uitgevaardigd door Clemens VIII, herzien door Innocentius X en Benedictus XIII. Een voorbeeld: de Romeinse rubrieken (C.E. I, vii) voorzien nooit meer dan één priester-assistent die een kap draagt, eventueel aangevuld door twee ere-diakens in dalmatiek. Hier integendeel hebben we twee priesters-assistenten met kap. Bovendien moet de kap gedragen worden boven de rochet, wat wel het geval is op ons doek voor de tweede assistent, maar zonder stoel, daar waar deze laatste zeer zichtbaar deze stoel draagt.

De leken. In het clair-obscur achteraan zien we enkele leken. Tussen de ceremoniemeester en de diaken kan men enigszins een man (nr. 11) onderscheiden die misschien wel een familielid is. Boven de priorin ontwaren we een rijkelijk geklede dame (nr. 14) met een waaier in de handen. Het is vanzelfsprekend niet de moeder van de gekroonde, want deze overleed op 12 mei 1721. Het zou kunnen de tweede vrouw van haar vader zijn, Charlotte-Isabelle Piquet, intussen ook weduwe geworden. Maar kan het niet veeleer de vrouw zijn van haar rijke oom Dezerable ?

Juist naast haar is een vrouw (nr. 15) met een zwart kapje zichtbaar. Ze schijnt weinig geïnteresseerd te zijn in de ceremonie. Zou het een dienstbode kunnen zijn of een familielid? Of misschien zelfs de stiefmoeder Charlotte Piquet ?

Tussen de eerste vrouw en de eerste kartuizer staat een man (nr. 16) die fijn uitgedost is: jabot, vest, pruik. Hij is natuurlijk de vader niet, die overleed op 15 november 1735. De vraag rijst onmiddellijk of het niet de rijke oom is, broer van de moeder, die milde giften schonk aan het klooster bij de intrede en professie van zijn nicht. Aldus zouden de echtgenoten Dezerabel zich samen op het schilderij bevinden!

Hiermee hebben we de ronde gedaan van de talrijke personen die ons doek sieren.

Het kader van de ceremonie is de kerk van de kartuis (Kartuizerinnenstraat). De verbouwingen die de huidige kapel heeft ondergaan laten niet meer toe de oorspronkelijke plaats van het altaar terug te vinden.

We zien op het schilderij heel duidelijk het altaar met het tabernakel, waarboven een soort gordijn hangt. De kelk is bedekt met het velum. Rechts en achter de kelk zien we de canonborden. Aan beide zijden van het tabernakel staan twee kandelaars met kaarsen.

De maagdwijding heeft steeds plaats tijdens de mis; het overhandigen van de kroon gebeurt na de wijdingsprefatie *Deus castorum corporum*. De kelk is nog bedekt op het ogenblik van deze pefatie.

Zeven personages houden een *boek* in de hand. De diaken, de tweede kartuizer, de priorin en de subpriorin schijnen een

gelijkaardig boek te gebruiken. Hierin komen de rubrieken van de ceremonie voor, want enkele in het rood geschreven regels zijn zichtbaar in het boek van de subpriorin. Geen enkele tekst noch letterteken is evenwel leesbaar.

De bisschop leest in het pontificale vastgehouden door de geknielde persoon. We zien regels en letters in rood en zwart, maar onleesbaar. Driemaal is een rode hoofdletter enigszins zichtbaar die de letter G zou kunnen zijn. Het zijn aanduidingen zonder werkelijke waarde voor de afwikkeling van de plechtigheid. Het pontificale is heel wat groter dan de overige boeken en bevindt zich duidelijk in het centrum van het doek. De vicaris draagt een schaal waarop een gesloten boek ligt. Ik had gedacht dat het ook een liturgisch boek was met de rubrieken en teksten van de kroning, maar, zoals hierboven beschreven, is het het brevier dat de procurator aan de bisschop aanbiedt op het einde van de ceremonie.

Tenslotte houdt de jonge religieuze met de witte sluier een boek in de hand van groot formaat en dunner. Het is waarschijnlijk dat van zuster Isabelle. Waarom is die verschillend van de overige ? Een mooi handschrift uit hun klooster ? Een fantasie van de kunstenaar ? In de Koninklijke Bibliotheek van Brussel bevindt zich een handschrift (nr. 19006) van een ceremonie van de kleding van een kartuizerin in het Nederlands en het Latijn, geschreven door zuster Angela de la Fontaine in 1719, het jaar waarin deze werd gekroond. Zou men hierin ook de teksten van de kroning niet kunnen terugvinden ? Ziehier de beschrijving van het deel dat ons interesseert: '12 bladen; 21 x 15 cm; op f 1 bevindt zich de datum 1746; op f 2v is er een gedrukte afbeelding van de heilige Godelieve; perkamenten kaft'.

De schilder Mathias DE VISCH is geboren in 1702 te Reninge, tegenwoordig deelgemeente van Lo-Reninge, gelegen tussen Ieper en Veurne. Na leerling geweest te zijn van Jozef Van de Kerckhove (Brugge, 1666-1724), specialist van het portret, werd hij in 1721 laureaat van de Academie van Brugge. Hij vertrok in 1723 naar Parijs, vervolgens naar Venetië waar hij Piazzetta als leermeester had. Hij verbleef dan in Parma en in Piacenza. Na zijn terugkeer in Brugge werd hij in

1739 benoemd tot directeur van de Academie van deze stad, waar hij stierf op 23 april 1765. Hij was een zeer productief schilder die een belangrijke rol speelde in de ontwikkeling van de Brugse schilderkunst. Hij is vooral bekend voor zijn portretten. Er worden van hem veel doeken bewaard met bijbelse en religieuze onderwerpen (23).

Het schilderij bestaat in twee versies. Deze welke hier besproken werd meet, met kader, 192,5 op 295 cm.

De tweede versie was mij onbekend, maar de heer J.P. Esther deelde mij interessante details mee betreffende dit exemplaar. Het meet 35 op 49,5 cm en bevindt zich in het kunstpatrimonium van de KUL. Het is afkomstig van de Spoelberch de Lovenjoel-collectie en kwam in 1914 in het bezit van de Universiteit. Ik had de gelegenheid (nog) niet dit doek te bekijken, maar kreeg een mooie foto ervan toegestuurd door mevrouw Verbruggen van het Kunstpatrimonium van de KUL. Er zijn enkele opvallende verschillen tussen de beide schilderijen. Op dat uit Leuven zijn er slechts veertien personages: de vier leken ontbreken; de kanunnik links van de bisschop draagt de aanwijzer en die rechts de blaker; de monialen kijken minder in de richting van de schilder; de prelaat houdt zich minder naar voren gebogen; de tekening van het altaar is minder duidelijk en minder uitgewerkt; de staf van de bisschop is in de andere richting gedraaid; enkele assistenten stan op een enigszins andere plaats.

Ik denk dat dit werkje een studie moet geweest zijn van het grote doek. Dat betekent ook dat de Visch zeker teruggekeerd is naar de kartuis om er de verschillende personages te laten poseren en dat hij zeer waarschijnlijk de leken gevraagd heeft naar zijn atelier te komen om ze te konterfeiten.

Waarschijnlijk heeft de kunstenaar de opdracht voor het schilderij ontvangen op het ogenblik van de kroning, waarvan hij tijdens de ceremonie een schets maakte, het doek uit

(23) C. VAN DE VELDE, *Stedelijke Musea Brugge, Steinmetzkabinet*, Catalogus van de tekeningen, p. 103. – Dr. H. PAUWELS, *Catalogus Groeningemuseum*, Brugge, 1960, p. 142. – E. DE SEYN, *Dessinateurs et Graveurs et Peintres des Anciens Pays-Bas, Ecoles Flamande et Hollandaise*, Turnhout, s.d. (1948 ?).

Leuven, en heeft hij de definitieve versie verder afgewerkt in zijn atelier (24).

Nog enkele beschouwingen over de artistieke waarde van het doek. De houdingen van de personages zijn weinig natuurlijk: ze doen in feite niets anders dan poseren voor het nageslacht. Ze stellen er prijs op gezien en herkend te worden. Ze schijnen niet al te veel in te zitten met de religieuze plechtigheid, maar kijken naar de artiest en naar de toekomstige bewonderaars. De enige die iets of wat levendig is, is de bisschop die aandacht lijkt te schenken aan wat hij doet. De jonge religieuze en de subpriorin zijn het meest ingetogen.

Het pontificale van de bisschop staat in volle licht in 't midden van het doek. Het wordt vastgehouden door een geknielde klerk wiens handen gedeeltelijk te zien zijn. De handen vormen met die van de bisschop een vrij heterocliet geheel dat niet erg elegant is en weinig geproportioneerd.

Het kruis dat zuster Isabelle draagt schijnt achteraf bijgeschilderd te zijn, want het zweeft en heeft een duidelijke indruk van onevenwicht.

Het wijwatervat dat vooraan links staat, heeft blijkbaar geen liturgische functie, maar vult deze hoek net zoals de draperie in de rechterbovenhoek.

Dit grote schilderij is in feite niets anders dan de herinnering aan een belangrijk moment in het leven van de kartuizerin: de maagdwijding. Deze plechtigheid betekent vóór alles haar totale en exclusieve toewijding en toebehoren aan Christus in de Liefde. Dit doek is er spijtig genoeg geen geestelijke getuigenis van.

(24) Van Mevrouw Z. Verbrugge, van het Kunstpatrimonium van de KUL, ontving ik een brief dd. 17-8-1993 waarin o.m. het volgende staat betreffende het schilderij: "Ik kan u helaas niet meer inlichtingen bezorgen over het doek. ... Het schilderij in ons bezit werd kort geleden gerestaureerd. Het was daarvoor erg vervuild, de vernis was vergeeld en de verf bladderde af. Bij de reiniging tijdens de restauratie bleek dat er langs de randen van het doek een vrij ruw geschilderd sierboordje verborgen was onder een recentere verflaag. De restaurateur heeft het origineel blootgelegd en het doek ziet er nu, met het boordje, meer uit als een schets. Dit heeft ons vermoeden ook versterkt dat het schilderij een ontwerp is voor het werk te Brugge."

Bijlage

Gegevens betreffende de families Benezet en Dezerable, medegedeeld door de heer J.L. Porhel, stadsarchivaris te Duinkerke.

- Doopakte van Anne-Teresa Benezet : "Le vingt sept d'avril (1721) je soussigne pasteur de dunkerque aij baptizée *anne-theresse* fille legitime de monsieur jean jacque *Benezet* et de moijselle marie theresse Dezerable marij et femme né hier au matin a onze heure ont esté parain monsieur jean dezerable et marain damoijselle anne perse qui ont signee. (ondert.) J Ja Benezet, Anne perse La veuve de J van exem, Dezerable, de Zwarte pasteur de dunkerque".
- Doopakte van haar moeder : "L'an de grace mil sept cent le dix huitieme jour du mois de septembre je sousigne vicair de cette paroisse de duynkerck ay baptisé Anne Terese fille legitime de sieur Jean Dezerable et de dame Jeanne Aersens nee hier a neuf heures du soir ont este parain le sieur Francois Dezerable maraine Marguerite Denijs. (ondert.) Anne margriete denijs, J. de seck, J. Dezerable, F. Dezerable".
- Begrafenisakte van dezelfde : "Le memme jour (12.5.1721) le sousigné pastor (?) pasteur de la paroisse de duynkerque ay enterré dans mon église devant la chapelle de St George avec le service de (onleesbaar) le corps de dame marie therese dezerable femme de sieur Jean Jacques Benezet agé de vingt ans morte en son domicile rue du molein administré de S. Sacramens ordinaires tesmoins francois gancte et le mary. (ondert.) De zwarte pasteur".
- Begrafenisakte van de vader van de toekomstige religieuze : "Le dix septieme jour de novembre (1735) je sousigné doien de la chrestienité et pasteur de cette eglise unique paroissiale de dunkerque apres avoir chanté le service solemnel de la cloche ditte vulgairement jesus ay enterré en mon église devant la chapelle de saint george le corps de monsieur jean jacques benezet ancien conseiller de la chambre de commerce mort avant hier dans son domicile rue du moulain muni du saint Sacrement de l'extreme onction agé de cinquante deux ans ; ont été temoins les sieurs pierre jean elijnck pretre habitué de cette eglise et robert peellaer ancien bourgmaitre de cette ville."
- Wapens van de familie Benezet : "D'argent à un olivier terrassé de sinople fruité du même, au chef d'azur chargé de trois croix pattées d'or" (d'Ho-zier). Jean-Jacques, négociant, conseiller de la Chambre de Commerce de Dunkerque, y mourut en 1735 âgé de 52 ans

- Pierre Thiry, dit Thiéry, négociant, né le 26.2.1724, décédé le 18.1.1763; il épousa le 10.7.1755 Agnès-Magdelaine Bénézet, née le 20.1.1736, décédée le 22.4.1806, fille de Jean-Jacques, conseiller de la Chambre de Commerce, et de Charlotte-Isabelle Picquet.
- Wapens van de familie Dezerable : “D’argent à l’érable au pied nourri de sinople” (Communication L. Bouly de Lesdain). François, né vers 1636, aide-major de Montreuil, vint s’établir à Dunkerque vers 1680 pour y faire du commerce. Son fils, Jean-Baptiste, négociant, directeur de l’hôpital Saint-Julien, mourut en 1750, âgé de 83 ans. Il était le père de Jean-Baptiste-Joseph, négociant, administrateur de l’hôpital général, qui mourut à Dunkerque en 1744, âgé de 45 ans.

Kiesschandaal te Brugge

Koen ROTSAERT

Kiesbedrog wordt vandaag meestal geassocieerd met derde-wereld-landen waar de democratie nog in de kinderschoenen staat of waar ze nooit echt ingeworteld is. Omkopen of bedreigen van kiezers, knoeien met stembrieven en vervalsen van uitslagen zijn daarbij schering en inslag. In Latijns-Amerika schijnt er zelfs een handboek te bestaan dat tips geeft en middelen voorschrijft om de verkiezingsresultaten in iemands voordeel te beïnvloeden. Buitenlandse waarnemers kunnen die kwaal wel indijken, maar nog helemaal niet uitroeien.

In onze Westerse democratieën is kiesbedrog eerder zeldzaam geworden. Een degelijke kieswet, een organisatie die stoelt op jarenlange ervaring en de waakzaamheid van diverse instanties, maken het potentiële kiesfraudeurs moeilijk. Dat is echter niet altijd zo geweest, ook niet in ons land.

De vorige eeuw was er ook bij ons sprake van een “kieschandaal”. De manier van stemmen en de organisatie van de kiesverrichtingen maakten gesjoemel gemakkelijker dan nu het geval is. Niet zelden werden verkiezingen nietig verklaard en moest er opnieuw gestemd worden.

Te Brugge waren het de kamerverkiezingen van 1863 die een groot schandaal verwekten, nietig verklaard werden en overgedaan moesten worden. De hele affaire kostte de politieke loopbaan van Paul Devaux – wellicht de grootste staatsman die Brugge ooit voortgebracht heeft – alhoewel hij er rechtstreeks niets mee te maken had.